

ՆԱԽԱՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՆԵՐՇՆՁՈՒՄ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿԸ

ԶՕՀՐԱՊԻ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ
ԽՈՐՀՐԴԻԱԾԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ ՄԸ

ՄԻԱՌՈՐՈՒՄԻ ՄՂՁԱԽԱՆՁԸ

Թերեւս աւելի ճիշտ պիտի ըլլար որ արուեստագէտ Զօհրապի դործերուն մեր խորհրդածութիւնը սկսե՛ինք անոր ցարդ չցուցադրուած նկարներուն հանդարտ ընթերցանութեամբ: Նկարներ՝ որոնք կը լեցնեն բազմաթիւ տեսրակներ եւ թուղթեր, յորս զծած է անոր ձեռքը, ամէն անգամ որ մինակ ու ազատ էր, զծաղրութեան արկածախնդրութիւնը մղելու, ատեղծադործութեան իմաստով:

Արդարեւ, այդ զծաղրութիւններուն խորհրդածումը կը բացայայտէ ծածուկ կապը՝ որ կը միացնէ նոյն արուեստագէտին ակնյայտ երկու ներկայութիւնները. նախ՝ կրօնական կտաւին մէջ, ապա՝ զեղարուեստական ժամանակակից կտաւին մէջ, այնպէս որ հանդիսատեսը, եւ նոյնիսկ նրբաճաշակը, անպայման պիտի դնահատէ տարբերութիւնն ու զանազանութիւնը զեղարուեստական այս երկու ներկայութիւններուն միջեւ, որոնք սկզբունքով կը թուին հակասական եւ անհամաձայն:

Սակայն զօրաւոր մղձաւանջ մը կը զարթնու՝ այս երկու ներկայութիւններուն միջեւ ծածուկ կապ մը գտնելու համար: Այսինքն կրօնական պատառին, որ եկեղեցիներուն եւ վանքերուն մէջ կախուած է իբրեւ արդիական ու սրբազան սրբապատկեր, եւ որ շատ բան առած է արուեստագէտին ճիգէն, միտքէն, ժամանակէն եւ ունեղնորթութենէն, եւ զեղարուեստական սրատառին միջեւ, որ կախուած է ցուցարարահերու մէջ եւ անձնական տուներու պատերէն: «Գեղարուեստական» այս պատառէն Զօհրապ կը նայի պատգամով

րենց խառնուրդին մէջ գործը կը քանաձեւեն իրբեւ ամբողջութիւն՝ ոճի կատարելագործութենէն մինչեւ գոյներու խորհրդանշները :

Արեւելեան սրբապատկերին մէջ տարածութիւն գոյութիւն չունի, այսինքն չկան տեղ ու մարմին . կայ խորհրդանշը, կայ բացարձակութիւն : Յատակութիւնը հոս կը կատարուի բացարձակութեան մէջ . դէմքը կը նմանի մարդկային դէմքի, սակայն փակի մը դէմք չէ, բացարձակութեան մէջ դէմքն է : Եւ երբ դէմքը բարձրանայ այս աստիճանին, անհրաժեշտօրէն պիտի ըլլայ աստուածային դէմք մը :

Երբ արեւելեան սրբապատկերը նմանութիւնը առնէ եւ խորհրդանշը հաստատէ, ժամանակն ու դէպքը պիտի իյնան եւ խորհրդածոյը պիտի վեճայ խաղաղութեան, օրհնութեան եւ քառութեան առջեւ, այսինքն՝ դէպ յանդիման աստուածայինի հարցին :

Զօհրապի կրօնական պատառին առջեւ ոչ միայն տարածութեան մէջ ենք, այսինքն վայրի մը մէջ եւ մարմինի մը առջեւ, այլ՝ կը դառնանք որոշ վայրի մը մէջ, որոշ դէպքի մը հանդէպ ու նաեւ որոշ անունի մը առջեւ : Անմիջական յատակութեամբ մը պատմութեան առջեւ ենք, եւ հետեւաբար վէպի մը, լուրի մը եւ պահի մը առջեւ : Հետեւաբար մենք զգացումներու հետ ենք, այսինքն մարդկային, երկրային կեանքի մը առջեւ :

Այն պահուն երբ կ'երկարի Զօհրապի կրօնական գործերը խորհրդածելու ժամանակը, պիտի զգանք որ կը դառնանք թատրոնի մը դիմաց, ուր անոր բեմահարթակին վրայ կանդեռող իւրաքանչիւր դերակատար ունի իր դերը, դէմքը, հագուստը, ներկայութիւնը, անձնաւորութիւնը, հակումները, զգացումները եւ նպատակները, որոնք կը տարբերին միւս դերակատարին դէմքէն ու նպատակներէն : Ուրեմն թատրոնի մը առջեւ ենք՝ պայքարի իմաստով, կեցուածքներու եւ ուղղութիւններու բազմազանութեան իմաստով :

Քրիստոսէն Մարիամ Աստուածածին, Գաբրիէլ Հրեշտակապետ, Յովհաննէս, Մաղդաղենացի, Յուդա, մնացեալ աշակերտները, մինչեւ հայ քրիստոնէական աղբրերն զիւտարար Սուրբ, մենք «ժամանակ»ին առջեւ ենք . Աւետումի ժամանակ, Մկրտութեան ժամանակ, Վերջին ընթրիքի ժամանակ, խաչէն վար առնուելու ժամանակ, զերեզմանէն յարութիւն առնելու ժամանակ, աւետարանումի ժամանակ : Հետեւաբար, մենք դժուարին պահերու առջեւ ենք, ինչպէս նաեւ ընտրանքներու, կեցուածքներու եւ զգացումներու միջեւ բաժնող պահերու առջեւ :

Զօհրապ մանրակրկիտ մանրամասնութիւններու կողմը կ'երթայ կրօնական պատառի իր գծադրութեան կամ կրօնական պատմութեան իր պատկերացումին մէջ՝ նկատմամբ կրօնական մեծ դէպքերուն : Այս մանրամասնութիւնները կը հաւաքուին եւ կը կուտակուին՝ պատմութեամբ, վէպը, լուրը եւ ամենամեծ դէպքը բանաձեւելու համար :

ԶՕՀՐԱՊ.- Զիեբը, շինական մեխան, 50×70 կրգմ.:

ԶՕՀՐԱՊ.- Վերջին ընթրիք, իւզաներկ, 470×240 հրդմ. (Մխիթարեան վանատուն, Ռատուտ) :

Անոնք կը հետապնդեն նաեւ բազմադան վիճակները՝ վախի, հիացումի, խաղաղութեան, հանդարտութեան ու վստահութեան, ցաւի, մեղքի, գերակշռութեան եւ յաղթանակի :

Ուրեմն, դիւցազներգութեան մը առջեւ ենք : Այո՛, Զօհրապ կրօնական պատառը կը գծէ իբրեւ դիւցազներգական պատմութիւն :

Կրօնական պատմութիւնը բեմահարթակ բարձրացնելու եւ այդ պատմութիւնը — անոր դէպքերուն եւ պահերուն մանրամասնութիւններով — դիւցազներգական ոճով մը վերստին գրելուն մէջ կը ցցուի Զօհրապի յատկութիւնը, կրօնական պատառը գծելու մէջ : Յատկութիւն՝ որ իրմէ աստիճանաբար պիտի հեռացնէ արեւմտեան եւրոպական կրօնական պատառը, նոյնիսկ եթէ պիտի առնէ անոր կարգ մը կատարելագործումները, եւ աւելիով պիտի մօտենայ արեւելեան սրբանկարին, նոյնիսկ եթէ պիտի շեղի անոր արմատական հիմքէն : Արդարեւ, Զօհրապի գծող, ներկող եւ ծրագրող ձեռքին հետեւած թաքուն սկզբունքը կ'արտօնէ շեղիլ հիմէն, մնալու համար ողբին հետ :

Ո՞րն է ողբին :

Ողբին՝ բացարձակօրէն հաւնելուն մէջ է . այսինքն հաւնիլ աստուածայինը ու կենալ հոն : Այդ էր արեւելեան սրբապատկերին նախապիւր : Եւ Զօհրապի կրօնական պատառը չի հեռանար այս նըպատակէն, այլ՝ արագօրէն կ'ընթանայ անոր ուղղութեամբ :

Երբ Զօհրապի կրօնական կտուրը կը վերադառնայ պատմական-կրօնական դէպքին, եւ անդամ մը եւս կը պատմէ այս դէպքը յայտնի, յատկանշական ու ջերմ դիւցազներգական ոճով մը, «դիւցազներգութիւն» բառին ամբողջական իմաստով, միաժամանակ կը յայտնէ թէ այս պատմութիւնը պատմութիւն չէ այլեւս. դարձած է «աստուածային հարց մը» եւ, հետեւաբար, «աստուածային նախասահմանում» : Արեւելեան սրբապատկերին մէջ «աստուածային բացարձակութիւնը» իր դիմաց կը գտնէ «աստուածային նախասահմանումը» . նոյնպէս՝ Զօհրապի կրօնական պատառին մէջ, որ ուժգնօրէն պիտի վկայէ կտուրի արեւելականութեան մասին՝ անոր պատգամով ու ներկայութեամբ :

Հոս, որպէսզի «աստուածային հարց» եւ «աստուածային նախասահմանում» բառերը առնեն մտադրուած իմաստն ու հիմնական նըշանակութիւնը, անհրաժեշտ է ուղեւորիլ երկու մեկնակէտերէ . առաջին՝ հայկական եկեղեցիէն՝ որուն կը պատկանի նոյնինքն Զօհրապ . դա կենսական է յստակօրէն ընդունելու համար յատկանշականութիւնը, որուն միջոցով զանազանուած է այն պահէն սկսեալ, երբ առաջին հայը քրիստոնէութիւնը ընդունեցաւ իբրեւ կրօն եւ ինքնութիւն, մինչեւ այսօր : Երկրորդ՝ անհրաժեշտ է մեկնակէտ առնել նոյնինքն Հայոց պատմութենէն, իբրեւ աղբյուրի պատմութիւն,

որ նոյնպէս զանազանուած է ակնյայտ յատկութեամբ մը պատմական առաջին պահերէն ակեակ, Փոքր Ասիայէն Կովկաս, մինչեւ այժմ մու պահերը՝ զոր Հայերը կ'ապրին այսօր:

Ուղեւորելով այս մեկնակէտէն, իր կրօնական եւ ազգային ճիւղերով, մեծամասնութեամբ Լիբանանի եւ ալճարհի մեծ մայրաքաղաքներու հայկական եկեղեցիներուն մէջ գտնուող Զօհրապի կրօնական պատասխները խորհրդածողին առջեւ բաղմաթիւ ճամբաներ պիտի բանան, կամբջելու համար մէկ կողմէ «աստուածային նախասահմանութեան» իմաստին եւ «աստուածային բացարձակութեան» իմաստին, իսկ միւս կողմէ «ազգային պատմութեան» իմաստին եւ «կրօնական պատմութեան» իմաստին միջեւ: Նմանապէս, բաղմաթիւ ճամբաներ պիտի բանան մարդկային վարքին նոր ընթերցումի մը համար, իբրեւ ընդառաջում աստուածայինի հարցին:

Արդարեւ, Զօհրապի կրօնական պատասխը կը պատմէ զուտ կրօնական դէպքին մասին, իբրեւ մարդկային աւետումի երթ: Նոյն ժամանակ, կը պատմէ նաեւ աստուածային դէպքին մասին՝ իբրեւ պայքար չարին ու բարիին, խաւարին ու յոյսին, կործանումին ու փրկութեան, մահուան ու կեանքին միջեւ: Այսինքն կը պատմէ աստուածային վճռական ու վճռորոշ պահերուն մասին՝ էակային, մարդկային, Երկրային կեանքի փոփոխութեան մէջ:

Այս պատճառով կարելի է զայն կարգաւ ամենայն դիւրութեամբ, միաժամանակ իբրեւ ազգային երթ եւ իբրեւ մարդկային պայքար՝ իրաւունքի փրականացումին հասնելու համար: Հոս որակները, գործերը եւ գղացումները երկնային նախասահմանումներ են: Ասոր համար պատերազմները, ջարդերը, թափառականութիւնը, կոտորածը, վախը, սարսափը եւ վհատումը պիտի անցնին խաղաղութեան, հաշտութեան, համակերպութեան, յաղթանակին, միտահոգութեան, պայծառացումին եւ յոյսին կողքին:

Արեւելեան միաւորումն է, որ մարդ էակին կը թորլատորէ աստուածային բնութագրում:

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ ՄԸ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԱՐԴԻԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ

Ներկայիս ամենադժուար հարցումը այն է, թէ ինչպէս գտնենք Զօհրապի կրօնական պատասխէն դեղաբուեատական կտաւին անցնելու ճամբան, առանց գղաթու թէ անջատում մը, իողում մը, ստաբակարծութիւն մը կամ հիմնական յեղաշրջում մը կայ խորհրդածական մեր երթին մէջ:

Ինչպէս կրնանք ընդհանուր կրօնականէն մասնաւոր աշխարհականին անցնիլ: Հետեւաբար, ինչպէս կրնանք գտնել կամուրջները որոնք կը հաւաքեն, կը մէկտեղեն ու կը միացնեն, եւ անջատուածը

կը վերածեն կապուածի, կոտորածը՝ շղթայուածի, տարբերը՝ նոյնանմանի, այն ժամանակ երբ յատակօրէն կը նշենք՝ թէ որոշ հակասութիւն մը կայ նպատակին, ոճին, միջոցին եւ ճամբուն միջեւ:

Պիտի հետեւինք նոյն մեթոտին: Այսինքն պիտի ունենդրենք ծածուկը եւ միաժամանակ պիտի ձգտինք խորհրդանիշին, ոգիին հասնելու եւ հիմնական սկզբունքը հաստատելու համար, որ մեզի կը թոյլատրէ փախուստ տալ հիմերէն:

Կրօնական պատառին յայտնի խորագիրներէն շատերը պիտի կորսուին ու անհետանան, երբ կանգնինք իւզաներկով, սեւ մեկանով կամ ջրաներկով դժուած կտաւին առջեւ:

Յանկարծ ինքզինքնիս պիտի գտնենք տարածութեան մը մէջ, ուր չկան տարածութեան յատկութիւնները: Տեղ ներշնչող բան մը կայ, սակայն տեղ չկայ: Մարմին ներշնչող քան մը կայ, սակայն մարմին չկայ: Մենք մեզ պիտի գտնենք փախուք կամ խօսքեր մտիկ ընող վիճակի մը մէջ, որոնք յուր մը կամ պատմուածք մը չեն: Նոյնիսկ յատակ իմաստով նախադասութիւն մը չկայ: Խիստ ամփոփումով մը բեմահարթակին առջեւ չենք եւ ոչ ալ դիւցազներգութեան առջեւ: Անակնկալօրէն կը գտնուինք պատկերի մը, փսփուքի մը կամ ձեւի մը առջեւ, որ կը ձգտի ջնջումի, լուսթեան, կծկումի կամ նիրհումի: Եանկարծ ինքզինքնիս պիտի գտնենք գլապոմէներու առջեւ, որոնք կը համեմատան, մինչեւ որ ի վերջոյ վերածուին տեսակ մը հանդարտութեան, որ կը նմանի ապիտակի:

Կը գտնուինք դարդարումի եւ զարդարանքի առջեւ:

Կրօնական պատառին թատերական-դիւցազներգական Զօհրա-պը՝ դեղարուեստական կտաւէն մեզի կը նայի լուռ, հանդարտ, մաքուր, թափանցիկ եւ դարդարուած:

Կայ պատմուածք մը, յուր մը, կան անհատներ: Ընտանիք մը՝ հայր, մայր, քոյր եւ եղբայր մը: Հայր, մայր եւ մանուկ մը: Եղբայր մը եւ քոյր մը: Աղջիկ մը կամ երիտասարդ մը: Կան տունի մը նմանք եւ անոր շուրջիները՝ սենեակ, առաստաղ, դուռ, պարմը տէղ, ծառ ու խոտ: Եւ հագուստի նմանողը՝ թաշկինակ եւ բաճկոն: Կան նաեւ տան ապրանքներուն նմանները՝ յարդէ աման, ցորենի հասկեր, կապերտ եւ խնիր:

Սակայն հարցը այնքան յատակ ու պարզ չէ: Հոս ոչ մէկ բան կը մօտենայ իր լրիւ անունը յայտնելու, հակառակ՝ անհաւու մարդու-թեան եւ հակառակ յատակ սահմաններուն: Տունը, մայրը, մանուկը, երիտասարդը, ցորենի՝ հասկերը, փղինկը, ձին եւ ծառին տերեւները, բոլորն ալ նոյն ժամանակ կը կանգնին փակչեբու եւ ձուլուելու՝ կազ-բոլորն ալ նոյն ժամանակ կը կանգնեն անոր, եւ դառնարու մեկու համար տարածութիւնը, լուրը եւ տգացումը, եւ դառնարու համար մէկ ամբողջութիւն, ո՛չ անջատ եւ ոչ ալ տարբեր:

Թեթևա անարդար դատունքը Զօհրապի նկատմամբ, եթէ անոր դեղարուեստական դործը դարդարանքի դործ որակեմը ու անուանենք: Նմանապէս անարդար կը դատունքը եթէ լաւապէս չնայինք ձեւերու կրկնումին մէջ այս շատ յստակ դարդարանքին, որոնք կը բազմանան, իրարու կը հետեւին, կը կուտակուին եւ կը լեցնեն պատուին ապիտակութիւնը:

Այն որ իմաստին կը հետեւէ՝ այժմ կը հետեւի ձեւին: Ուրեմն ի՞նչպէս կրնանք միացնել, եւ մէկ պատաստէն միւսին անցնելը վերածել՝ միացած եւ առանց ընդմիջման փոխանցումի մը:

Իբրեւ առաջին պատասխան՝ պէտք է ուշադիր ըլլանք որ Զօհրապ իր իւղանքներուն, ջրաներկերուն եւ պծադրութիւններուն մէջ, եւ աւելի քան տասը տարիներէ ի վեր, կը կրկնէ միակ «կոչ» մը, կամ անոր պատաստը, իր վերջին արդիւնքով, կը հասնի միակ «ներշնչում»ի մը: Սաղաղութեան ներշնչում մը՝ որ կը վերածնի ներսէն, եւ դէմքին վրայ կը գծէ լուսութիւնը, իսկ մէջքը կը պատէ կարօտով: Աչքերը պիտի գոցեն իրենց կողերը, ձեռքերը պիտի հանդէսին, կըռնակը ապահով պիտի ըլլայ եւ ամբողջ մարմինը պիտի սուզուի ունկընդրութեան մէջ եւ պիտի յանձնուի ապաստումին:

Նոյն ընտանիքը՝ իր հանդիպումին ու բաժանումին մէջ. նոյն դէմքը՝ վիզի թեքումին եւ աչքի փակումին մէջ. նոյն ձեռքերը՝ մատները գոցելուն եւ բանալուն մէջ. նոյն ձեռքերը՝ իրենց ինքնածնունդին, թաւալքին եւ կուտակումին մէջ: Անգամ մը գլխով կը ցցոսի եւ անգամ մը կը կորսուի: Անգամ մը դոյնը կը ցցուի եւ անգամ մը կը կորսուի: Սակայն այս ցցումն ու բացակայութիւնը կը մնան իրենց նեղ սահմաններուն մէջ. ախինքն՝ հանդարտութեան կամ խաղաղութեան ապաստելու եւ յանձնուելու սահմաններուն մէջ:

Ի՞նչ կը նշանակէ այս:

Այը նշանակէ որ, եթէ մենք նոր դուրս կու գանք կրօնական պատաստի խորհրդածութենէն, կը գտնուինք «ժամանակ»ին առջեւ: Ժամանակ մը կը կուտակուի մեր առջեւ: Կայ պատմութեամբ մը՝ որ պիտի սկսի կամ վերջանայ: Կայ լուր մը՝ որ պիտի իջնէ կամ քարձրանայ: Պատաստի տարրերուն մեծ մասը կը վկայէ ժամանակի մասին՝ ցորենը, թուռները, խոտը, յարդն՝ ու վաշխիւնակը, եւ այս տարրերուն միաձուլումը՝ հանդարտութեամբ, պատշաճութեամբ, հեղօրէն եւ կարօտով:

Այս իմաստներուն առջեւ երկարօրէն կանգնելը անգամ մը եւս քայլերը պիտի առաջնորդէ դէպի «նախասահմանութիւն»։ Հոս, իբրեւ «կոչ» կրկնուող ներշնչումը նախասահմանական է, եւ կուտակուող ժամանակը նախասահմանական ներշնչում ստանալու ժամանակն է: Այս պատճառով վարագործը կ'իջնէ բեմին վրայ, կամ շարժումը անակնկալօրէն կը սառի, մինչ արահին բոլոր խորհրդանշան-

Résumé**LE TEMPS COMME INSPIRATION DE PREDESTINATION
UNE LECTURE MEDITATIVE DES TABLEAUX RELIGIEUX
ET ARTISTIQUES DE ZOHRAB****SAMIR SAYEGH**

C'est un essai de pénétration dans l'unité profonde sous-jacente à la production picturale de Zohrab, dans sa double expression religieuse et profane. Cette unité découle, à l'avis de l'auteur, de cette expérience toute particulière de la réalité, qui s'empare du peintre dans l'identité et à travers la dynamique de ses propres racines historiques et ethniques et qui détermine son œuvre, en particulier le rapport de celui-ci avec le «temps».